

КАЗАНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБАЙ

«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI, MADANIYATI»

MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY KONFERENSIYA

TOSHKENT - 2025

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY
INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI,
MADANIYATI»**

**MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

TOSHKENT - 2025

Mazkur ilmiy maqolalar to'plamida «Turkiy xalqlarning ma'naviy integratsiyasi: tili, adabiyoti, madaniyati» II Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Maqolalarda turkiy tillarning rivoji va o'zaro o'xshashliklarini, umumiy adabiy merosimizni ilmiy asosda chuqur o'rganish; madaniy aloqalarni zamonaviy texnologiyalar orqali kengaytirish; tarjima va adabiy almashinuv orqali xalqaro miqyosda muloqotni kuchaytirish; raqamli platformalar orqali integratsiyani amalga oshirishga oid fikrlar yoritib berilgan. To'plamdan dunyo bo'yicha taniqli turkiyshunos olimlar, metodistlar, o'qituvchilar hamda ToshDO'TAU iqtidorli talabalarining maqolalari ham o'rin olgan.

To'plam til va adabiyot ta'limi bilan shug'ullanuvchi professor-o'qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistrant va talabalarga mo'ljallangan.

Taqrizchilar:

G.Asilova – *pedagogika fanlari doktori (DSc), professor.*

G.Norimova – *filologiya fanlari nomzodi, dotsent.*

Tahrir hay'ati:

S.Muhamedova, S.Qambarova, O.Turaqulova,
Y.Shirnova, M.Yo'ldosheva.

Mazkur to'plam matni Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2025-yil 2-iyundagi 10-sonli majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan.

Izoh: Maqolalarning ilmiy saviyasi uchun mualliflar o'zlari mas'uldirlar.

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025/GQWV9163

КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІ КОМПЕТЕНЦИЯСЫН ДАМУ

Р.А. БАЗАРБАЕВА

*оқытушы Қазақ тілі және әдебиеті
кафедрасы Низами атындағы ТМПУ*

Аннотация. Жаһанданудың ықпалы күшейген сайын білім беру саласында болашақ қоғам мүшелерінің креативтілігін қалыптастыру жалпы адамзаттық феномендік сипатқа ие бола бастады. Бұл мақалада ана тілі мен оқу сауаттылығы сабақтарында көркем шығарманы оқу арқылы бастауыш сынып оқушыларының креативті ойлау қабілеттерін дамыту мақсатын көздейтін ой-пікірлер мен ұсыныстар келтірілген.

Кіліт сөздер. Креатив, шығармашыл тұлға, жоба, шығармашылық қабілеттер, проблемалық жағдай, сюжет, креатив тапсырмалар, безендіру, модель т.б

Annotatsiya. Globallashuvning ta'siri oshgani sayin, kelajakdagi jamiyat a'zolarining talim sohasidagi ijodkorligini shakllantirish universal fenomenal xarakterga ega bo'ladi. Ushbu maqolada ona tilida badiiy adabiyot o'qish va o'qish savodxonligi darslari orqali yosh maktab o'quvchilarining ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan fikr va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar. Ijodkorlik, ijodiy shaxs, loyiha, ijodkorlik, kompetentsiya, muammoli vaziyat, syujet, ijodiy vazifalar, dizayn, model va boshqalar.

Бастауыш мектеп жасы баланың психологиялық дамуының элементтерін қалыптастырудағы маңызды кезең болып, шығармашылық дағдылардың мазмұны, мотивтері мен қажеттіліктері, адамгершілік құндылықтары, өзін-өзі тануы, ерікті балғындықтағы мінез-құлықты реттеу кезеңі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, «шығармашылық және тұлға», «шығармашыл тұлға және қоғам», «шығармашылық қабілеттер», «креативтілік» сияқты ұғымдар психологтардың, мұғалімдердің және ата-аналардың назарындағы күрделі мәселелер тізімінде үнемі болып тұрады.

Шығармашылықта жеке адам алған жаңа өнім объективті түрде жаңа (әлеуметтік маңызы бар жаңалық) және субъективті түрде жаңа (өзі үшін жаңалық) болуы мүмкін. Шығармашылық процестің дамуы өз кезегінде қиялды байытады, баланың білімін, тәжірибесі мен қызығушылықтарын кеңейтеді.

Шығармашылық белсенділік балалардың эмоцияларын дамытады, есте сақтау және ойлау сияқты жоғары психикалық функциялардың оңтайлы және қарқынды дамуына ықпал етеді. Соңғысы, өз кезегінде, баланың оқудағы жетістігін анықтайды.

Әр баланың өзіндік ерекшеліктері бар, оларды өте ерте тануға болады. Бастауыш сынып оқушыларының креативті компетенциясын қалыптастыру мәселесі оқу процесінің негізі болып, уақыт өте келе өзектілігін жоғалтпайтын, үнемі, байыпты назар аударуды және одан әрі дамуды қажет ететін педагогикалық проблема болып табылады. Бүгінгі

таңда қоғам белсенді, шығармашыл, креатив тұлғаны тәрбиелеудің, өзекті әлеуметтік-экономикалық және мәдени мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін іздеуге дайын. Жаңа демократиялық қоғамда өмір сүруге қабілетті, қоғамға пайдалы адамдарды тәрбиелеу қажеттілігін терең түсінеді. Сондықтан бастауыш мектепте оқу сауаттылығы сабақтарында озық тәжірибелерді жинақтап, оқушылардың шығармашылық құзыреттілігін ынталандырудың тиімді әдістерін жүйелеген жөн. Ол үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

1) проблема шеңберінде ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді зерделеу;

2) бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту деңгейін анықтау.

3) оқу сауаттылығы сабақтарында мәтінді талдау арқылы оқушылардың шығармашылық құзыреттілігін қалыптастыруға көмектесетін әдістер мен тәсілдерді белсенді қолдану.

Тапсырмаларды орындау, жоғарыда айтылғандай, белгілі бір талаптарға сәйкес жүзеге асырылады. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру негізінен осы теорияның концептуалды аппараты, мазмұны мен негізгі ережелері арқылы дамиды. Олар креативтілік құбылысын әртүрлі тәсілдермен зерттейді, бірақ бүгінгі күнге дейін бұл туралы нақтылық жоқ. Заманауи білім беру стратегиясы – барлық оқушыларға өз қабілеттері мен шығармашылық әлеуетін ерекшеліксіз толық көрсетуге мүмкіндік беру.

Жаһандану жағдайында қоғамға проблемалық жағдайдан шығудың жолдарын таба алатын, дәстүрлі емес шешімдер қабылдайтын, шығармашылықпен ойлана алатын адамдар қажет. Сондықтан, оқу сауаттылығы сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық белсенділігін арттыру мәселесі аясында қажетті тәсілдерді орнатқан жөн. Бұл ретте келесі әрекеттерді орындау маңызды:

1. Оқушылардың шығармашылығына тән ерекшеліктерді қалыптастыру. Бұл оларды жаңа білім беру өнімдерін жасауға байланысты іс-шаралар мен іс-әрекеттерді орындауға бағыттайды. Креативтіліктің ойлау, елестету және іс-әрекетті ұйымдастыру сияқты компоненттерін ажыратуға рұқсат етіледі. Е.П.Канайкинаның ғылыми-зерттеу жұмысы оқушылардың шығармашылық ойлауы мен қиялын дамыту үшін келесі дағдыларды қалыптастыру қажеттілігіне баса назар аударады:

- объектілерді, жағдайларды және құбылыстарды әртүрлі негіздер бойынша жіктеу;

- себеп-салдар байланысын орнату;

- коммуникацияларды қарау және жүйелер арасындағы жаңа байланыстарды анықтау;

- әзірленіп жатқан жүйеге шолу;

- жобалау;

- объектінің қарама-қарсы қасиеттерін бөлектеу;

- қайшылықтарды анықтау және қалыптастыру;

- кеңістіктегі және уақыттағы объектілердің қарама-қарсы қасиеттерін бөлу;
- кеңістіктік объектілерді бейнелеу;
- қиял кеңістігінде әртүрлі бағдарлау жүйелерін қолдану;
- таңдалған қасиеттер негізінде объектіні бейнелеу.⁵⁵

Біздіңше, мәселені шешудің өзіндік ерекшелігін бағалау; шешім іздеу саласын тарылту; объектілердің, жағдайлардың, құбылыстардың бағытындағы қиялдағы өзгерістер; объектілерді берілген тақырыпқа сәйкес бейімдеу осыған байланысты маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Оқу сауаттылығы сабақтарында әр оқушы өзінің бейімділігі мен қабілетіне қарай жазушы, сыншы, суретші, оқырман, актер сияқты рөлдерде өзін көрсете алады. Шығармашылық белсенділік өзара қарым-қатынасты қажет ететіндіктен, оларды кезең-кезеңімен орындауға мүмкіндік беретін жаттығулар мен тапсырмалардың арнайы жүйесі қажет. Шығармашылық іс-әрекеттің түріне қарай, оқу сауаттылығы сабақтарында студенттерді ынталандыруға байланысты ауызша сөйлеуге, театр өнеріне және лирикаға тән шығармашылық іс-әрекеттің түрлері әр түрлі болады. Оқушылардың оқу сауаттылығы сабақтарындағы шығармашылық құзыреттілігін практикалық тұжырымдауда мұғалім оқу нұсқаулықтары, оқу өнімдері, шығармашылық жұмыстарға арналған үлгілер мен тест тапсырмалары, оқу құралдары туралы мәселені нақтылайды. Мысалы, 3-сынып оқулығында берілген «Текемет», «Зергер», «Сәулет деген не?»⁵⁶ тақырыптар зерттеле отырып, оқырмандар белгілі бір тақырып бойынша әңгіме немесе мәтін құрастырып қана қоймай, сюжеттің немесе кейіпкерлердің образының мінез ерекшеліктерін өзгерте алады, сонымен қатар көркем шығармадағы детальдың макетін жасау, тігу, сондай-ақ табиғи пәндер негізінде алынған білімімен оқиғалар орын алған жерлердің картасын сызу немесе ондағы бағыттарды белгілеу міндеттерін жүктеуге де болады. Соның ішінде «Сәулет деген не?» тақырыбы бойынша 1-тапсырмамен сабақтастықта «Қазақ отауы» шығармашылық жұмысын ұсынып, өз ойын шығармашылықпен жеткізуге ынталандыруға болады. Оқушылар қазақ отауының үлгісін жасау кезінде оны әртүрлі жіптер, маталар және ағаштар арқылы дайындайтындығына негізделеді. Отауды көркем безендіруде түстер мен өрнектердің маңыздылығын негіздей отырып, олардың көркемдік іс-әрекетке және

⁵⁵ Канайкина Е.П. Приемы развития творческих способностей учащихся начальных классов на уроках литературного чтения // <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/chtenie/2014/12/07/priemy-razvitiya-tvorcheskikh-sposobnostey-uchashchikhsya>

⁵⁶ Абдувалитов Н. [Тағы басқ.]. Ана тілі және оқу сауаттылығы. 3-сынып [Мәтін]: оқулық / 2-бөлім. – Ташкент: Республикалық білім орталығы, 2025. – 179-б.

ұлттық құндылықтарға деген құрметі артады. Аяқталған жұмыс бағаланғаннан кейін бұл модельдер талдауға ұсынылады.

Оқу сауаттылығы сабақтарында проблемалық талдау негізінде мәтінді зерттеу креативтіліктің қалыптасуында да тиімді. Бұл жағдайда мәселе мұғалімнің көмегімен немесе өз бетінше шешім іздейтін оқушыға ұсынылады. Проблемалық білім беру студенттерді зерттеушілік дағдыларын дамыта отырып, креативті ойлауға үйретеді. Креатив тапсырмаларды тек жазу ғана емес, жасау тәсілімен орындау студенттердің теориялық білімдерін іс жүзінде қолдану дағдыларын да жетілдіреді.

Әр түрлі дайындықтан өткен оқушылар тапсырмаларды өз қабілеттері деңгейінде орындай алады. Тапсырмаларды бірте-бірте қиындата отырып, оларды көбірек зерттеуге, әртүрлі идеяларды ұсынуға және күрделірек өнімді жасауға бағыттауға болады. Мүмкіндігі төмен оқушыларға көмек ұйымдастырылады. Мысалы, 3-сыныпта кітапқа том дайындау кезінде оның моделін әр түрлі деңгейде таңдау ұсынылады. Бұл жағдайда дайындықтың төмен деңгейі қарапайым безеу элементтері бар көлем (мата, желім немесе картон қағаз) болып саналады. Ортаңғы деңгей – қарындаштар немесе ескертпелер жазуға арналған кішкене дәптерді төсеуге арналған бөлек қалталар; жоғары деңгей – бөлшектері өзгертілген том (мысалы, қапшық, сөмке тәрізді), күрделі безеу элементтерін енгізу: аппликация жасау, кесте тігу. Мәтіндік сюжетке немесе сол шығарманың кітап формасына, оның мұқабасын жасауға байланысты кез-келген деталь бастапқыда оның жобасын дайындау бойынша мақсатты жұмысты, тапсырмаға шығармашылық көзқарасты қажет ететін сияқты. Бұл келесі педагогикалық шарттарды сақтай отырып, креативтілікті қалыптастыруға көмектеседі:

1. Тапсырмаға оң мотивацияны қалыптастыру.
2. Өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылумен сипатталатын қызмет түрлері.
3. Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін дамытуды ынталандыру.
4. Мұғалім мен оқушының серіктестігі негізінде іс-шараларға қатысу.

Қорыта айтқанда, оқушылардың креативті компетенциясын қалыптастыру шығармашылық жұмыстар, жобалар, проблемалық және ойын жағдайлары арқылы оқу-танымдық процесті ұйымдастыруда шығармашылық элементтерді қолданудың нәтижесі болып табылады. Бұл тәжірибе сапалы жұмыс критерийлерін істеп шығуға, атап айтқанда, сабақтардағы жағымды эмоционалды жайлылықты, жоғары танымдық қызығушылықты, оқушылардың көпшілігінде бұрын алған білімдері мен дағдыларын жаңа жағдайларға ауыстыруға, пәнге және мұғалімге деген оң көзқарастың пайда болуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылган адабиётлар тізімі:

1. Канайкина Е.П. Приемы развития творческих способностей учащихся начальных классов на уроках литературного чтения // <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/chtenie/2014/12/07/priemy-razvitiya-tvorcheskikh-sposobnostey-uchashchikhsya>
2. Yakubova M.Y. Umumta'lim maktab o'quvchilarida kreativlik kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish ("Texnologiya" fani misolida). Ped. fan fals. dok. (PhD) ... diss. avtoref. – Chirchiq, 2023. – 51 b.
3. Абдувалитов Н. [тағы басқ.]. Ана тілі және оқу сауаттылығы. 3-сынып [Мәтін]: оқулық / 2-бөлім. – Ташкент: Республикалық білім орталығы, 2025. – 179-б.
4. Abduvalitov N. Ways of Teaching Samples of World Literature at Literature Classes by Grene Features. <http://ijmmu.com> editor@ijmmu.com Volume 9, Issue 3 March, 2022 Pages: 219-223.
5. Bazarbayeva Raykhan Abdimumin qyzy Socio-psychological bases of forming speaking competence based on students' creative thinking. Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research. <https://webofjournals.com/index.php/12/article/view/3485>

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025/KHIL9827

**LINGVOKULTUREMALARNING TIL VA ADABIYOT TA'LIMI
JARAYONIDAGI ROLI XUSUSIDA**

Inogamova Nargiza Shavkatovna

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

Kompyuter lingvistikasi va amaliy tilshunoslik kafedrasi katta o'qituvchisi

Inagamovan74@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4529-9005>

Annotatsiya: Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonida milliy til va milliy adabiyotni tadqiq etishga nafaqat nazariy-metodologik, balki amaliy jihatdan yondashish ham bugungi kun zaruratlaridan biridir. Shu bois mazkur maqolada o'zbek tilini talabalarga ikkinchi til sifatida o'qitish jarayonida milliy til va milliy adabiyot haqida atroflicha ma'lumot berish yo'li bilan yoshlarda tilga hurmat, uni o'rganishga bo'lgan ishtiyoq hamda estetik tarbiyani shakllantirish, bunda milliy til va milliy adabiyotimizning o'rni katta ekanligini yoshlar ongiga singdirish, ularda ajdodlarimiz uchun nihoyatda qadrli bo'lgan ma'naviy merosimizga muhabbat, hurmat hissini uyg'otish borasidagi mulohazalar berilgan.

Kalit so'zlar: milliy til va milliy adabiyot, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, darsga tizimli yondashuv masalalari, lingvokulturema, koloristika, lingvokulturologiya, madaniyatshunoslik.

Аннотация: В процессе построения Нового Узбекистана становится актуальной не только теоретико-методологическая, но и практическая необходимость изучения национального языка и национальной литературы. В связи с этим в данной статье рассматриваются вопросы формирования у молодёжи уважения к языку, стремления к его изучению, а также эстетического воспитания через всестороннее ознакомление с национальным языком и литературой при обучении узбекскому языку как второму. Подчёркивается важная роль национального языка и литературы в формировании сознания молодёжи, пробуждении любви и уважения к духовному наследию, которое было особо ценным для наших предков.

V SHU'BA. MADANIY HAMKORLIKNING TA'LIM TIZIMIDAGI O'RNI: TIL VA ADABIYOT	
Бердин Азат Тагирович. ОБЩЕЕ И ОСОБЕННОЕ В ГЕНЕЗИСЕ УММЫ В ТЮРКСКИХ РЕСПУБЛИКАХ РОССИИ: ОПЫТ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ИСТОРИЧЕСКИХ СМЫСЛОВ	375
Gahrmanov Sabuhi Adil oglu. THE AIM OF AZERBAIJANISM AND DISSIDENTISM IN KHALIL RZA ULUTURK'S ARTISTIC CREATIVITY	388
Гайфуллина Миляуша Фаниловна, Абдуллина Лилия Бакировна. ПОЭТИКА ДОМА В РАННЕЙ ПРОЗЕ Л.Н. ТОЛСТОГО (НА МАТЕРИАЛЕ АВТОБИОГРАФИЧЕСКОЙ ТРИЛОГИИ «ДЕТСТВО», «ОТРОЧЕСТВО», «ЮНОСТЬ»)	396
Gözde GÜNGÖR. ABDULLA KAHNAR'IN MAHALLE ADLI HİKÂYESİNDE İDEOLOJİK ÖZNELEŞME SÜRECİ	405
Həsənova Könül Nəriman qızı. POEZİYANIN ÇOXNÖQTƏ İLƏ İŞARƏLƏN LƏKSİK VAHİDLƏRİNDƏ FORMAL QƏNAƏTİN ANLAMA MODELƏRİ	412
Ishonxanova Iroda Abduvaxitovna. ALEKSANDR BOROVKOV – ALISHER NAVOIY TADQIQOTCHISI SIFATIDA	419
Ebru KABAĞÇI. TÜRKİYE'DE EĞİTİM ALANINDA YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERDE BAĞIMSIZ TÜRK CUMHURİYETLERİNE YÖNELİK İLGİNİN SEYRİ (2000–2025): AKADEMİK PERSPEKTİFTEN KÜLTÜREL BÜTÜNLEŞMEYE BİR BAKIŞ	427
Кожоева Гулжамал Жайлообаевна. ХИАЗМДУУ КАЙТАЛООЛОРДУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ	439
Musayev Dəyanət Musa oğlu. BİRİNCİ TÜRKOLJİ QURULTAY VƏ TARİXİ MİSSİYASI	446
Mirzəzadə Rəqsanə. BİRİNCİ TÜRKOLJİ QURULTAYDA İŞTİRAK EDƏN ÖZBƏK NÜMAYƏNDƏLƏRİ	456
Гулноз Сатторова. МУСТАЙ КАРИМ: ШАХС ВА ИЖОД УЙЃУНЛИГИ	461
Nərmîn Rəhimova. RƏŞAD NURİ GÜNTƏKİNİN “ÇALIKUŞU” ƏSƏRİNİN TƏHLİLİ	465
Юсупов Ильшат Фаритович. ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ЛАНДШАФТА НА МАТЕРИАЛЕ ЗАУРАЛЬСКИХ РАЙОНОВ БАШКОРТОСТАНА	471
Р.А. БАЗАРБАЕВА. КӨРКЕМ МƏТІНДІ ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІ КОМПЕТЕНЦИЯСЫН ДАМУ	478
Inogamova Nargiza Shavkatovna. LINGVOKULTUREMALARNING TIL VA ADABIYOT TA'LIMI JARAYONIDAGI ROLI XUSUSIDA	482
Ranjiyeva Zilola. TILNING PARAMEOLOGIK FONDI	489
Musayeva Sarvinoz. YOZMA NUTQDA IMLOVIY XATOLAR: SABAB VA OQIBATLARI	490
Луана Саттарова, Фания Сулейманова. ПРОБЛЕМА «НЕВЫРАЗИМОГО» В ДНЕВНИКАХ 50-Х ГГ.	493

